

Explicatio sancti Thome

Iose errat i petis. **Sap. 5.** Ergo errauim⁹ a via veritatis. **Consequenter** cum dicit. **Participes** etc. **Exponit** conditionem inuentionis. **Quasi** dicat. **Ita** conditio magis est efficax q̄ illa quia illic tantum audierunt: nos autem participes facti sumus christi etc. **Et loquitur** proprie qz in veteri testamento erat tantum auditus nec conferebatur gratia ex opere operato: sed in nouo testamento et est auditus fidei et datur gratia ipsi operanti. **Unde** sumus facti participes christi. **Iob. pmo.** De plenitudine eius accepimus omnes etc. **Sumus autem participes** gratie **Primo** per susceptionem fidei. **Ephe. 3.** Habitare christum per fidem in cordibus vestris. **Secundo** per sacramenta fidei. **Gal. 3.** Quicumq; in christo baptizati estis xpm induistis. **Tertio** per participationem corporis xpi. **p̄me** **Cor. 10.** Panis quem frangimus nonne participatio corporis domini est. **Sciendum autē** qz duplex ē participatio christi. **Una imperfecta** que ē per fidem et sacramenta. **Alia vero perfecta** que ē per presentiam et uisionem rei: primam iam habemus in re: sed secundam in spe. **Tamen** cū hoc spes habet hanc conditionem scz si perseveram⁹. **Unde** dicit. **Si tamen initium substantie eius etc.** **Quicumq;** enim in xpo baptizatur suscipit quādam nouam naturam et formatur quodāmodo christus in ipso. **Gal. 4.** Filii mei quos iterum parutrio donec formetur in uobis xps **Hoc** quidem nobis vere perficitur in patria: sed hic tantum initium: et hoc per fidem formatam quia informis mortua ē. **Itē. 2.** Fides sine operibus mortua ē. **Unde** ista non ē nobis initium participationis xpi sed fides formata: infra. 10. **Et** autem fides sperandarum substantiarum rerum id est fundamentū et quasi initium. **Dicit** ergo. **Sumus participes** xpi: si tamen tenemus usq; in finem firmū initium substantie eius scz fidem formatam. **Sed** contra uidetur qz timor magis sit initium: quia dicit ps. **Initiū sapientie timor dñi.** **Respō** deo dicendū ē qz fides formatur per charitatem. **Charitas** autem non est sine timore casto. **Et** ideo fides formata semper habet timorem istum secum annexum. **Unde** et fides et timor sunt initium. **Aliud** autem qd addit dum dicitur hodie etc. totum expositū ē. **Deinde** cum dicit. **Quidam** enim audientes etc. exponit qd dixerat de culpa illorū. **Quasi** dicat. **Vos** estis effecti participes xpi: si non obduraueritis corda uestra: sicut isti qui audierunt sed exacerbauerunt non tamen omnes. **Duo** enim scz cauleph et iosue permanserūt vt habet **Numeri. 14.** **Et** alios etiam confortabant. **Et** per hoc datur intelligi qz quibus nō tota ecclesia cadat: sed tantū aliqui qz nihilominus mali punientur sicut in istis duob⁹. **tertij** **Reg. 19.** **Reliq;** mihi septē nulla viroz qz nō curauerūt gemma sua baal. **Ro. 11.** **Reliq;** fm electionē dei salui fierēt. **De** inde cū dicit **Quib;** autē etc. exponit illd qd dixerat de pena. **Et** primo illud qd dixerat offensus fui. **Secundo** illd qd dixerat. **Iurauit** in ira. etc. **Quib;** autem iurauit etc. **Dicit** ergo. **quibus** autem etc. **Ex** quo patet qz istud qd supra dixit quadraginta annis referē ad illd offensus fui **Unde** dicit qz fuit eis offensus per illos quadraginta annos. **Unde** sciendum est qz omnes qui egressi sūt de egypto mortui sunt in deserto sicut dicitur **Iosue. 5.** **Mō** tamen omnes prostrati sunt sed aliq; vel a deo sicut qz aperta ē terra et deglutit datan et abiron: sicut dicit in ps. **Et** de hoc habetur **Numeri. 16.** **Aliqui** vero prostrati sūt a moyse sicut patet in conflatōe vituli: sicut patet **Exo. 22.** **Aliqui** vero ab hostibus: sicut patet in pluribus locis. **Et** ista satis habentur. **p̄me** **Cor. 10.** **Aliqui** vero morte propria mortui sunt. **Nō** ergo omnes prostrati sūt **Unde** nō fuit pena generalis: sed pena generalis fuit qz

nullus p̄ter illos duos qui dicti sunt introierunt terram promissionis. **Et** de ista dicit. **Quibus** autem iurauit id est firmiter statuit non introire in requiem nisi illis scz qz fuerunt increduli verbis exploratorum. **Unde** patet qz propter incredulitatē non potuerunt intrare. et propter hoc dicit qz experti sunt qz p̄pter incredulitatem suam non potuerunt intrare. **Vel** videmus nos scz penam illā generalem que dicta ē.

Capitulum quartum.

Timeamus ergo: ne forte relicta pollicitatiōe introeundi in requiē eius existimet aliquis ex nobis deesse. **Etenim** et nobis nūciatū est quemadmodum et illis: sed nō profuit illis sermo auditus non admixtus fidei ex his que audierunt. **Ingre**diemur enim i requiē em qui credidimus quemadmodum dixit. **Sicut** iurauit in ira mea. si introibunt in requiē meam. **Et** quidem operibus ab institutione mūdi perfectis: dixit enim in quodam loco de die septima sic. **Et** requieuit deus die septima ab omnibus operibus suis. **Et** in isto rursum. **Si** introibunt in requiē meam. **Quoniam** ergo superest introire quosdam in illam: et hi quibus prioribus annūciatum est: non introierunt propter incredulitatem: iterum terminat diē quendam hodie in dauid dicendo post tantū tēporis sicut supra dictum est. **Hodie** si voces eius audieritis nolite obdurare corda v̄ra: **Nam** si eis iesus requiem prestisset: nūq; de alia loqueretur post hac die.

Premisit supra apostolus auctoritatem dauid et exposuit: nūc autē arguit ex ipsa. **Et** circa hoc facit duo. **Primo** enim inducit sollicitudinem introeundi. **Secundo** monet qz p̄peremus ingredi ibi. **Festinemus** ergo ingredi. etc. **Circa** primum duo facit. **Primo** enim inuitit sollicitudinem timoris. **Secundo** ostendit qz de hoc debet sollicitudo imminere ibi. **Etenim** nobis etc. **Dicit** ergo: **videtum** ē qz infensus est illis qui non crediderunt qz iurauit qz nō introibūt in requiē eius ergo et nos timeam⁹ scz timore casto et sollicitudinis. **Prone. 28.** **Beatus** homo qui semper ē pauidus. **Sed** quid timere debemus? **Ne** forte etc. **Beatitudo** enim siue felicitas in hoc consistit vt homo ingrediatur illa. **Tob. 13.** **Beatus** ero si fuerint reliquie seminis mei ad videndum claritatem dies iherusalem. **Infra. 12.** **Contemplantes** ne forte quis desit gratie dei. **Quia** vt dicit **Chryso**stomus. **Dator** est pena damnatis de hoc qz sunt exclusi a uisione dei qz alie pene: quas habent. **Et** dicit. **Existimetur** scilicet diuino iudicio. **Matth. 25.** **Ite** maledicti in ignē eternum etc. **Vel** existimetur fm humanam opinionē **Ephe. 5.** **Hoc** scitote intelligentes qz omnis fornicator aut immundus aut auarus quod ē ydolorum seruitus non habet hereditatem in regno christi et dei. **Timendum** est

in epistolam ad Hebreos III

ergo ne aliquis ex vobis existimetur deesse: quia vobis facta est promissio intrandi. *Esa. 52.* Sedebit populus meus in pulchritudine pacis in tabernaculis fiducie in requie opulenta. *Apocalip. 14.* A modo iam dicit spiritus ut requiescant a laboribus suis. Timendum est ergo ne propter culpam nostram non ingrediamur relicta pollicitatione id est promissione quam relinquimus deservendo spem fidem et charitatem per quam possumus introire. *Et hoc fit per peccatum mortale.* Consequenter cum dicit. *Et enim nobis hoc nunciatum est etc.* ostendit quod nobis imminet ista sollicitudo. *Et circa hoc facit duo.* Primum enim proponit intentionem suam. Secundo probat eam ibi. *Ingrediemur enim etc.* Circa primum duo facit: quia primo ostendit quod nobis facta est ista promissio. Secundo quod ista promissio non sufficit ibi. *Sed non profuit etc.* Dicit ergo. *Et enim etc.* id est nobis promissum est. Unde sciendum est quod illa que in veteri testamento promissa sunt temporaliter: intelligenda sunt spiritualiter. Omnia enim in figura contingebant illis. *1. p. Corin. 10. et Roma. 15.* Quecumque scripta sunt ad nostram doctrinam scripta sunt. *Deinde cum dicit. Sed non profuit etc.* ostendit quod non sufficit promissio quin nihilominus debeamus esse solliciti. Unde dicit quod sermo auditur et non creditur in nullo eis profuit. *Ad enim auditores legis iustificabuntur sed factores. Roma. 2. Et dicit. Non admixtus fidei quia sicut ex intellectu et intellectu fit vnum ita ex corde credentis et ipsa fide formata fit vnum. 1. p. Cor. 6. Qui adheret deo vnus spiritus est. Illud autem quod dicitur ex his que audierunt potest esse ratio quare sermo non est admixtus fidei. Hoc enim fuit ex his que audierunt ab exploratoribus quibus fuerunt increduli. Vel potest esse determinatio fidei. que debet esse ex his que audierunt. Fides enim ex auditu. *Roman. 10.* Verba enim dei sic sunt efficacia quod statim audita debent esse credita. *ps. Testimonia tua credibilia facta sunt nimis.* *Deinde cum dicit. Ingrediemur enim etc.* probat propositum. et circa hoc facit tria. Primum enim ostendit quod nobis est necessarium credere sicut et illis. Secundo adducit duas auctoritates ad probandum intentum suum ibi. *Et quidem operibus etc.* Tertio ex illis arguit ibi. Quoniam ergo superest etc. Dicit ergo. *Nobis factus est sermo sicut et illis quia ingrediemur in illam requiem. ps. In pace in idipsum dormiam et requiescat Job. 11. Requiesces et non erit qui te exterreat. etc.* Est autem duplex requies. Una in bonis exterioribus et ad istam egredietur homo a requie mentis. Alia est in bonis spiritualibus que est intima: et ad istam ingreditur. *Matth. 25.* Intra in gaudium domini tui. *Lanti. pmo.* Introduxit me rex in ciliaria sua. *Deinde ponit auctoritatem. Sicut iuravi etc.* et hoc expositum est. *Deinde cum dicit. Et quidem operibus etc.* ponit duas auctoritates. *Unaz legis que habetur Genes. 2. Aliam que frequenter posita est que habetur in ps. Dicit ergo quantum ad primum: et quidem operibus ab institutione huius mundi perfectis dixit etc.* Hoc potest legi dupliciter. Uno modo quod non fit ibi enim: sed dixit in quodam loco etc. *Et est plasmior littera ut sit sensus. Dico quod ingrediemur in requiem que prefigurata est ab institutione mundi de qua requie prefigurata per diem septimam dixit scilicet spiritus sanctus qui loquitur in scriptura quia spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti dei homines. scde Pet. pmo.* In quodam loco famoso scilicet *Genes. 2. de die septima.* *Et sic requieuit deus ab operibus suis. Operibus inquam ab institutione mundi perfectis. Vel dixit spiritus sanctus in quodam loco de die septima: et hoc dixit postquam**

narrauerat opera sex dierum perfectis ab institutione mundi. *Si vero sit ibi. Dixit enim sic est defectiva constructio et est sensus. Nunciatum est nobis quod ingrediemur et hoc operibus ab institutione mundi perfectis: sed quando et quomodo nunciatum est quia dixit in quodam loco etc.* Dicit autem operibus perfectis ad denotandum opera sex dierum que fuerunt perfecta. Dicit vero ab institutione mundi: quia primo constitutus est mundus: et post sex dies distincte perfectus est in singulis partibus suis. *De distinctione autem istorum dierum diversimode loquitur sanctus. Aliter enim accipit eos Augustinus ab alijs sanctis: sicut patet prima parte summe qone. 74. articulo secundo et tertio. Tamen quocumque dicatur manifestum est quod opera illa perfecta fuerunt. Est enim in ipsis duplex perfectio. Una secundum partes mundi que sunt celus et quatuor elementa. Et hec attenditur penes eorum essentias: sicut habet in prima parte sume. q. vbi supra. Et hoc fuit per opus creationis quod fuit prima die. Et per opus distinctionis quod fuit secunda et tertia die. Et in hoc concordat Augustinus cum alijs. Alia perfectio est secundum singulas partes. Et hec perfectio pertinet ad opus ornatus. Et iste ornatus quantum ad superiora fuit quarta die. quantum ad media: scilicet aere et aqua quinta die quod tertium vero ad terram que est infimum elementum fuit sexta die. Ista perfectio convenit numero senario qui confertur ex suis partibus aliquoties simul sumptis que sunt vnum duo et tria. quia sexies vnum sunt sex. similiter ter bis. et bis ter. et vnum duo tria sunt sex. quia ergo senarius est primus numerus perfectus. quia licet ternarius conueniat aliquoties bis que dicta sunt quia ter vnum tria sunt. et vnum et duo tria sunt. tamen bis vnum non faciunt tria: sicut semel duo non faciunt tria sed tertium duo. *Idem ipse senarius designatur perfectio rerum. Post perfectionem vero primum titur quies que nulli datur nisi operanti. Et sic in septima die qua mutatus est status mundi sicut in qualibet alia erat quedam variatio. Unde in ipsa incepit status propagationis propter quod et connumeratur alijs. Ideo in septima mundi est status quiescentium. Secum augustinus. tamen ista septima dies nihil aliud est quam cognitio angelica relata ad quietem dei ab operibus. Sed contra si quietuit die septima quis ergo fecit eam si non est opus dei. Preterea *Job. 5. Pater meus usque modo operatur et ego operor.* Respondet est dicendum quod accipitur ibi quies non secundum quod opponitur labori: sed secundum quod opponitur mori. Deus enim et si producendo non moueatur: tamen quia de ipso non loquimur nisi per sensibilia in quibus non est operatio sine motu: ideo omnis operatio large loquendo dicitur motus: et sic dicitur quiescentem quia cessauit nouas species producere: quia illa que postea facta sunt fuerunt in illis rebus tunc productis. Vel secundum virtutem actuum sicut in animalibus perfectis vel secundum rationes seminales. Vel secundum materiam sicut mineralia. Ideo tunc non fuit motus suscitatus. Sed fuit factum corpus quod posset suscitari. Quondam autem fuerunt tunc secundum similitudinem ut anime rationales que tantum sunt a deo. Sic ergo requieuit deus ab operibus producendis quia omnia aliquo modo processerunt ut dictum est: tamen usque modo operatur conseruando et gubernando que condidit. Et sic septimam diem deus fecit sicut quamlibet aliam: quia tunc fuit aliquid additum: quia tunc incepit status propagationis. Quelibet autem additio variabit statum mundi ut dictum est et faciebat vnum diem. Vel secundum augustinus. non dicit simpliciter requieuit sed requieuit ab operibus suis. Ab etero enim requieuit in seipso: sed tunc etiam requieuit non in operibus sed ab operibus. Aliter enim operatur deus**

Explanatio sancti Thome

quilibet alius artifex. Artifex enim agit propter indigentiam suam sicut edificator facit domum ut in ipsa quiescat. Similiter faber facit cultellum propter lucrum. Unde desiderium cuiuslibet artificis quietatur in opere suo. Sed non sic est de deo quia non agit propter indigentiam suam sed propter bonitatem communicandam. Unde non quiescit in opere sed ab opere producendo et quiescit tantum in sua bonitate. Consequenter autem ponit auctoritatem dauid que iam exposita est. Cui sequitur cum dicit. Quod ergo superest etc. arguit ex premissis. Et circa hoc facit duo. Primo enim accipit sensum secunde auctoritatis illius. Si voces eius audieris etc. Secundo arguit ex primo ibi. Itaque relinquitur etc. Circa primum duo facit: quia primo trahit duo a secunda auctoritate. Secundo ostendit quod hec duo intelliguntur in ipsa ibi. Nam si eis iesus etc. Accipit ergo duo quorum unum per se manifestum est scilicet quod antiqui patres non introrunt. Aliud est quod tempore dauid adhuc restabat alia quies prestanda. Licet enim ipsis fuisset promissa requies prestanda in terra promissionis: tamen per hoc quod post longum tempus dicit. Hodie si vocem etc. ostendit quod alia requies restat. Alter enim non faceret mentionem de requie dicens. Hodie etc. Est ergo quedam requies in qua nobis intrandum est in quam illi non intraverunt propter incredulitatem. Et ideo quoniam illi non intraverunt: restat ergo quosdam intrare quibus promissa facta est: quia his quibus prius nunciatum est non introierunt scilicet iudei quibus promissa facta est: et ideo terminat. i. determinat nobis diem septimam id est diem gratie dicendo in dauid. Hodie si vocem etc. Et repetit auctoritatem que reposita est. Sciendum est autem quod deus homini preparavit beatitudinem pro requie nec vult istam preparationem esse frustratam: sed si vnus non intrabit: alius intrabit sicut ostendit in illa parabola de nuptijs. Mat. 22. Unde Apo. 3. Te ne quod habes ut nemo accipiat coronam tuam. Quasi dicat. Si tu non accipias alius habebit. Job. 34. Ceteret multos et innumerabiles et stare faciet alios pro eis. Deinde cum dicit. Nam si eis iesus etc. probat quod suppositus alios intrare: quod si iesus naue iohannis filij israel finalem requiem prestasset non immineret nobis alia requies: nec de aliquo propheta dauid loqueretur post illam diem. An manifestum est quod illa requies fuit signum requie spiritualis.

Lectio secunda.

Itaque relinquit sabbatismum populo dei. Qui enim ingressus est requiem eius etiam ipse requieuit ab operibus suis sicut et a suis deo. Festinem ergo ingredi illam requiem ut ne in idipsum quis incidat: incredulitatis exemplum. Cuius est enim sermo dei et efficax et penetrabilior omni gladio accipiti: et pertingens usque ad divisionem anime ac spiritus: compagum quoque ac medullarum et discretor cogitationum et intentionum cordis. Et non est vlla creatura inuisibilis in conspectu eius: omnia autem nuda et aperta sunt oculis eius ad quem nobis sermo.

Supra aplos duas auctoritates assumpsit. vnam de secundo

secundo. Alias vero de ps. et conclusit intentionem suam ex secunda auctoritate scilicet ps. hic concludit idem ex prima. Et circa hoc facit duo. Primo enim ponit conclusionem. Secundo ponit rationem proinde ibi. Qui enim ingressus est etc. Circa primum sciendum est quod apostolus in se omnium istorum verborum facit mentionem de triplici requie. Prima est requies dei ab operibus suis. Secunda est requies temporalis quam habuerunt filij israel in terra promissionis. Tertia est requies eterna que per istas duas designatur. Sed apostolus hic antequam faciat mentionem de requie eterna dicit quod post terrenam adhuc remanet sabbatismus qui in veteri lege sabbatum representabat scilicet post requiem terrenam. Esa. 58. Vocaberis sabbatum delicatum et sanctum domini Esa. 66. Erit mensis ex mense et sabbatum ex sabbato id est requies perpetua. Et dicit sabbatismus quia sicut in veteri lege sabbatum representabat requiem dei ab operibus suis: de qua dicitur Gen. 2. ita illa requies erit sanctorum ab operibus suis. Apocal. 14. Nunc iam dicitur spiritus ut requiescat a laboribus suis. Unde subdit. Qui enim ingressus est etc. quia sicut deus sex diebus operatus est et septima requieuit: ita per sex dies presens tempus propter perfectum numerum significatur. Qui ergo perfecte operatur in septima requiescit ab operibus suis sicut et a iustis christi: non autem a quibusvis operibus: quia sunt ibi quedam opera perpetua: videre scilicet amare et laudare. Apo. 4. Non habebant requies nocte ac die dicentia sanctus sanctus: sanctus etc. Sed ab operibus laboriosis. Esa. 40. Qui sperant in domino mutabunt fortitudinem: assument penas ut aquile current et non laborabunt: ambulabunt et non deficient. Deinde cum dicit. Festinem ergo ingredi etc. inducit ad festinatorem. Et circa hoc facit duo. Primo enim ponit monitionem. Secundo subdit rationem de introitu illius requie ibi. Cuius enim est sermo dei etc. Item circa primum duo facit. Primo enim monet ad festinandum. Secundo ostendit tardantis periculum ibi. Et ne in idipsum etc. Dicit ergo. Quia igitur relinquit sabbatismum etc. Festinem ergo ingredi in illam requiem. Et signanter dicit ingredi: quia non est in bonis exterioribus ad que est egressus: sed est in bonis interioribus. Exo. 15. Introduces eos et plantabis etc. Mat. 25. Intra in gaudium domini tui. Est ergo multiplex ratio quare festinandum est intrare. Una est quia longinqua est via. Prover. 7. Abijt via longissima. Luc. 19. Homo quidam nobilis abiijt in regionem longinquam. Dicitur autem longinquus propter distantiam status: quia ibidem plenitudo omnis boni et immunitas ab omni malo. Est etiam desideranti perfecta visio et intentio: hic autem sunt omnia contraria istis. Item festinandum est quia tempus est valde breue. Job. 14. Breues dies hominis sunt. Item quia istud tempus cum hoc quod est breue et modicum est etiam incertum. Eccl. 9. Nescit homo finem suum. Item propter urgentem vocacionem. Interior enim vocatio urget nos per stimulum charitatis. Esa. 59. Cum venerit quasi fluitans violentus quem spiritus domini cogit etc. scilicet Ro. 5. Charitas christi urget nos. Item mandatorum tuorum cucurri. Item propter periculum tardantis: sicut patet de fatuis virginibus. Mat. 25. Que tarde venientes intrare non potuerunt. Et ideo dicit. Et ne in idipsum etc. Quasi dicat. Antiqui non potuerunt ingredi propter incredulitatem. Unde caueamus aliene culpe exemplo: ne simus increduli: et exemplo pene: ut scilicet non excludamur sicut ipsi. Luce primo. Abijt in montana cum festinatione. Ad hoc enim ostendunt nobis preterite pene aliorum ut caueamus. Prover. 19. Pestilente flagellato stultus sapientior erit. Glo. Peius est nihil caueatis. Et

in epistolam ad Hebræos III

hoc videtur q̄ ille qui nō corrigi p̄nitione alteri: grauius p̄nietur. Sed contra quia iam peccatum ade qui non peccauit exemplo alterius esset minus graue. Respondeo dicendū est q̄ semper iste locutiones intelligende sunt ceteris paribus. Contingit enim duo peccata in se considerata nō esse vnum gēnus altero: tamē propter aliquam circumstantiā aduenientē aggrauatur vnu et nō aliud. sicut duo adulteria de se equalia sunt: tamē illud qd̄ est ex certa malicia grauius ē q̄ illud qd̄ est ex passiōe vel infirmitate. Et similiter verbum ociosum grauius ē quando fit ex certa malicia. Deinde cum dicit. **Quis** est enim sermo dei et ponit rōnem predicte montiōis et p̄cipue quantū ad rēculum. Hoc autem ratio sumit ex parte ch̄isti. In ip̄o autem ē duplex natura. Una scz diuina fm̄ quam ē verbum patris. Alia est humana fm̄ quā est pontifex offerens se in cruce. Primo ergo ponit rōnem sumptam ex parte diuinitatis. Secundo rōnem sumptam ex parte humanitatis ibi. **Habentes** igit̄ pontificem et. De filio autem dei dicit tria. Primo enī assignat eius virtutem. Secundo eius cognitionem ibi. Et discretio cogitationū. Tertio eius auctoritatem ibi. **Ad** quem nobis sermo et. Virtutem eius ostendit tripliciter. Primo quantū ad naturam. Secundo quantū ad potestatem ibi. Et efficac̄. Tertio quantū ad operationē ibi. Et penetrabilior et. Dicit ergo. **Quis** est sermo dei et. Ista littera de se videtur habere difficultatē tamen considerando aliam translationem planior est. **Ubi** enim nos habem? sermo in greco habetur logos qd̄ est idēz quod verbum. Unde sermo id ē verbum. Et sic etiam exponit Aug. illud. **Joh. 12.** Sermo quē locutus sum id est ego ip̄e qui sum verbum. **Sap. 18.** Omnipotens sermo tuus domine et illiens de celo a regalibus sedibus venit et. Et similiter hic sermo dei ē viuus id est verbū dei viuū. Verbum enim dei ab eterno conceptū in paterno intellectu ē verbū primordiale. de quo **Ecc. 1. mo** dicit. Fons sapientie verbum dei in excelsis. Et quia est primordiale id ab ip̄o deriuantur omnia alia verba que nihil aliud sunt q̄ quedam conceptiones expresse in mente angeli vlt̄ nostra. Unde illud verbum ē expressio omniū verborū quā si fons quidam. Et illa que dicuntur de illo verbo quodammodo aptantur ad alia verba fm̄ sui modum. De illo autē dicit q̄ est viuus. Dicitur autem res viuā q̄ diu habet motū et operationem suam. Sicut enim fons scaturiens dicitur viuus: sic et verbum illud qd̄ habet p̄petuū vigorem. **ps.** In eternum domine verbum tuū p̄manet in celo. **Joh. 5.** Sicut enim pater habet vitā in se metip̄o sic debet et filio vitam habere in semetip̄o. **Uel** p̄t̄ referri ad humanā naturam. Est enim viuus licet ab alijs reputetur mortuus. **Apo. 1. mo.** **Sui** mortuū et ecce suū viuens in secula seculorum. Similiter etiam sermo scripturę est viuus et indeficiens. **Roma. 9.** Non autē q̄ excidit eius potestate. Dicitur autem verbum efficac̄ p̄pter maximā virtutem et infinitam vim effectiuam quā habet. **Per** ip̄m enim facta sunt omnia. **Joh. 1. mo.** et **ps.** Verbo domini celi firmati sunt. Item ē efficac̄ quia ex ip̄o omnia verba prolata a deo mediante angelo vel homine efficaciam habent. **Ecc. 8.** Sermo illius p̄tate plenus ē. **Esa. 55.** Verbum quod egrediet̄ de ore meo nō reuertetur ad me vacuū sed faciet quodcumq̄ volui et. Deinde cum dicit. Et penetrabilior et. ostendit eius operationem. Et circa hoc facit duo. Primo ponit eius operationem. Secundo ei ponit ibi. Et pertingens et. Dicit ergo. Et penetrabilior. Illud proprie dicit penetrare qd̄ ingredit̄ p̄funda rei. Hoc autem p̄t̄ esse dupliciter. Uno mō qz operatur in intimis rei. **Esa. 26.** Omnia enim opera no-

stra operat̄ es in nobis. Alio mō quia cognoscit intima rei. **Joh. 2.** Opus ei non erat vt quis testimoniuū perberet de homine: ip̄e enim sciebat quid esset in homine. **Ecc. 24.** Penetrabo inferiores partes terre. Operat̄ enim dei et cognitio pertingit et penetrat intima rei. **Ubi** dicit. **Omni** gladio accipit. Inter omnia enim gladius est penetrabilior: propter acumen et maxime gladius anceps: qui scz est acutus ex duabz eius partibus. Et ideo quia verbū dei acutum ē et ad operandū et ad cognoscendum ideo cōparat̄ gladio accipit. **Eph. 6.** Et gladium spūs quod ē verbū dei. **Esa. 27.** In illa die visitabit dominus in gladio suo duro et grandi et forti et. **Uel** dicitur anceps qz habet aciem ad bona p̄mouenda et mala destruenda. **Apo. 1. mo.** Et ore ip̄ius p̄cedebat gladius ex vtraqz parte scutus. In ordine enī causarum videmus qz semp̄ causa prior intimius operat̄ q̄ causa posterior. Unde illud qd̄ natura producit ē intimius q̄ illud qd̄ producit per artē. Quia ergo deus ē prima causa simpliciter: ideo eius operatione p̄ducitur illud qd̄ ē intimissimū ip̄i rei scz ē eius. **Consequenter** cum dicit. Et pertingens et. manifestat qd̄ dixerat de operatione. Et circa hoc facit duo: quia primo ostendit hoc quantū ad sp̄alia. Secundo quantū ad corporalia ibi. **Compa-** gum quoqz et medullarum: fm̄ enim apl̄m tria sunt in homine scz corp̄: aīa et spūs. **1. Th. 5.** Integer spūs vester aīa et corpus et. Quid enim sit corpus notū ē. **Aīa** autē ē que dat corpori vitam. Spūs vero in rebus corporalibz dicit̄ quid subtiler: et ideo significat substantias immateriales. **Esa. 31.** **Egyptus** homo et non deus et equi eorum caro et nō spūs. Spiritus ergo in nobis dicit̄ illud per qd̄ cōicamus cum substantijs sp̄ialibus. **Anima** vero illud per qd̄ cōicamus cum brutis. Et sic spūs ē mens humana scz intellectus et volūtas. De hoc autē dicunt aliq̄ qz in nobis sunt diuere aīe. **Una** scz q̄ p̄ficit et viuificat corp̄: et ista dicit̄ aīa p̄prie. **Alia** vero ē spūs quo intelligim? Et iō ista duo magis dicunt̄ substantie q̄ anime. **Hoc** autē vānatū ē in libro de ecclesiasticis dogmatibz. Et ideo dicendū ē qz vna et eadem ē essentia aīe p̄ essentiam suā et viuificat corpus: et per potentia suam que dicit̄ intellectus ē p̄ncipiū intelligendi. Et per istam intelligit eterna: qd̄ quod sit sic patet. **Uidem** est qz quāto forma ē p̄fectior: tanto opatio eius min? subdit̄ materie sicut p̄t̄ qz forme elementoz qz sūt imperfectissime nō extenduntur vltra materiā. **Uz** ergo anima inter om̄s formas sit nobilissima opo: tet qz habeat aliquā opationem et p̄cipue aīa rōnalis que oīno excedit potentia materie. Et istam opatiōz vocam? intelligere ad quā sequit̄ sua inclinatio scz velle. **Est** autē triplex d̄tia inter opatiōes aīe: ita qz aīa dicat̄ ad quā p̄tinet potentie quibz aīa opat̄ cum corpore. **Ad** sp̄m̄ vero ille qui opat̄ sine corpore. **Pris** autē d̄tia inter istas potencias et opatiōes ab ip̄is procedentes ē ip̄ius rōnis ad sensualitatem q̄ est potentia p̄ quā aīa opatur cum corpore: qz rō ap̄hendit immaterialia: sensualitas vero materialia et sensibilia. **Secda** differentia est partū sensualitatis: qz aliū statum et ordinem habet sensualitas fm̄ qz tendit in propriū obiectum suum ex natura sua: et aliū fm̄ qz regularur a ratione. **Ipa** enī concupiscibilis aliter consideratur vt est vis quedam in ordine ad obiectum suum: et aliter vt p̄cipat̄ ratione. **Tertia** differentia ē partium ip̄ius rōnis fm̄ diuēsa obiecta ip̄ius quia vel tendit in deum: et hoc ē supremum in ipsa: vel in effectus spirituales vel in effectus temporales. **Om̄s** autem istas diuisiones et differentias operatur et discernit verbum dei scz quomodo sensualitas distinguat̄ a rōne. **Differentias** etiā ip̄ius sensualitatis in seruāam etiam partium rationis et quid proventur

Explanatio sancti Thome

In anima ex consideratione spiritualium et terrenorum. **C**onsequenter cum dicitur Compagum quoque et medullarum etc. declarat illud quod dixerat de operatione dei et quantum ad temporalia. **S**ciendum est autem quod aliquid non potest penetrando pertingere ad aliquid propter duo. Primum est propter colligationem. Aliud autem est propter inclusionem. Neutrū istorum potest impedire verbum dei. In nobis quidem sunt quedam colligationes scilicet nervorum et arteriarum. Quedam etiam sunt valde inclusa et occulta sicut medulle que in ossibus includuntur. Omnia autem ista diuino prospectui manifesta sunt et subdita. Et ideo nihil est ei difficile ad penetrandum. Vel per compages potest intelligi coniunctio que est inter partes anime ad inuicem ut inter animam et spiritum. Quasi dicat. Non solum pertingit ad cognoscendum differentiam et diuisionem anime et spiritus: sed etiam ad cognoscendum quomodo coniunguntur. Cognoscit enim quomodo sensualitas regit rationem. Medulla autem potest intelligi illud quod latet in ratione et sensualitate. **M**at. 10. Time te cum qui potest et animam et corpus mittere in gehēnam. **D**einde cum dicitur. Et discretor cogitationum etc. agit de cognitione verbi. Et circa hoc facit duo. Primum enim ostendit quod omnia subdantur cognitioni eius. Secundo ostendit quomodo cognoscit ibi. Omnia autem nuda etc. Et quibus autem contingit quod aliquid non cognoscatur. scilicet aut quia est intra aliquid occultatum. Et sic maxime sunt occulta que latent in corde quia ipse est valde profundum et imperutabile. **I**ere. 7. Primum est cor hominis et inscrutabile. Secundum vero septuaginta interpretes habet sic. Profundum est cor hominis etc. In corde vero latent cogitationes. Istas autem cognoscit verbum dei. **E**sa. 1. pm. Auferte malū cogitationū vestrarum ab oculis meis. Et ideo quantum ad hoc dicit discretor cogitationum. Alio modo non cognoscitur aliquid quod est omnino ignotum et inuisibile: et sic ea que sunt in voluntate sunt ignota. In voluntate autem est ipsa intentio finis que de natura sua est inuisibilis. Quid enim homo facit vel cogitat manifestatur per opus. Sed qua intentione hoc faciat penitus est incertum. **I**ta autem non sunt occulta deo. **P**s. Scrutans corda et renes id est cogitationes et intentiones. **S**ciendum est autem quod illud quod dicitur penetrans referri potest ad operationem ut dicitur est. Et sic differunt penetrans et discretor. Si autem referatur ad cogitationem tunc quod hic dicitur. Et discretor: est expositio illius. Quasi dicat. Tu dicis quod penetrabilior etc. Verū est quia est etiam discretor compagum et medullarum id est cogitationum et intentionum. **C**ompages enim dicuntur quedam colligationes: et sic cogitatio in qua est quasi quedam colligatio terminorum potest dici compago dum de vno tendit in aliud. **E**sa. 58. Dissolue colligationes impietatis. **I**te **E**sa. 5. Ne qui trahitis iniquitates in funiculis vanitatis. Item medulla est intima latens in ossibus. **J**ob. 21. Medullis ossa illius intrigantur. **D**einde cum dicitur. Et non est vlla creatura etc. ostendit quod illud quod secundum naturam est inuisibile non est occultum deo. **Q**uod enim aliquid non videatur a nobis hoc est quod simpliciter et subtilius est oculo nostro siue corporali siue intellectu: sicut sunt substantie separate quas in vita ista videre non possumus. Diuino autem intellectu nihil est simpliciter vel subtilius: ergo nulla creatura est inuisibilis in conspectu eius. Sed nunquid cognoscit in vniuersali tamen sicut quidam viderunt: non: sed omnia nuda et aperta sunt oculis eius? **P**er oculū autem intelligit vis cognitiua. **I**ntelliguntur enim spiritualia per sensibilia. **S**ignanter autem dicitur in plurali oculos propter diuersitatem intellectuum quia non cognoscit vnum tantum sed etiam multitudinem rerum. **D**icit etiam nuda et aperta. **D**upliciter enim cognoscitur aliquid. **U**no

modo in superficie. Alio modo in profundo sicut homo nudus videtur in superficie: non autem vestitus sed omnia deo manifesta sunt que videntur in superficie. **N**ihil enim est extra quod impediatur cognitionem dei: sicut vestis impedit ne videatur homo. **E**t ideo dicitur nuda. **J**ob. 26. Nudus est infernus coram illo. **D**icit etiam aperta quia nihil est ita occultum in re quod dei cognitionem effugiat. **C**onsequenter ostendit perfectionem auctoritatis ipsius cum dicitur. **A**d quem nobis sermo etc. **I**ta vero auctoritas est auctoritas iudicandi. **A**ct. 10. **I**pse est qui constituitur est a deo iudex viuorum ac mortuorum. **A**d istum ergo nobis sermo videtur redamur rationem de operibus nostris. **2. Cor. 5. D**ominus nos manifestari oportet ante tribunal christi ut referat vniuersis propter corpus prout gessit siue bonum siue malum sit. **E**t ideo quod sic est potest sic scire et sic magnam festinam ergo ingredi etc.

Lectio tertia.

Habentes ergo pontificem magnus qui penetravit celos iesum filium dei teneamus spei nostre confessionem: **N**on enim habemus pontificem qui non possit copari infirmitatibus nostris: repletum autem per omnia pro similitudine absque peccato: **A**deamus ergo cum fiducia ad thronum gratie eius: ut misericordiam consequamur: et gratiam inueniamus in auxilio oportuno.

Supra apostolus monuit ad festinandum ingredi in requiem dei: et ad hoc inducendum posuit magnitudinem christi quantum ad diuinam naturam: hic ostendit idem quantum ad humanam naturam. et circa hoc facit tria. **P**rimo enim ponit eius dignitatem. **S**ecundo ostendit ei pietatem ibi. **N**on enim habemus pontificem etc. **T**ertio inducit ad habendam de eo fiduciam ibi. **A**deamus ergo etc. **D**icit ergo. **I**ta dicitur est quod nobis est sermo ad eum qui est vniuersus sermo verus iudex et pontifex. **E**rgo habentes pontificem etc. **P**s. Tu es sacerdos in eternum. etc. **H**ec et tantum pontifex: sed etiam magnus **Z**acharie. 3. **E**t ostendit mihi dominus iesum sacerdotem magnū stantem coram angelo etc. **H**ic autem dicitur magnus quod non est pontifex tantum hominum spiritualium sed et futurorum. **I**nfra. 9. **X**p̄s assistens pontifex futurorum honorum etc. **D**uo autem pertinebant ad magnam pontificem. **A**num quo ad officium scilicet semel in anno cum sanguine intrare in sancta sanctorum: **N**on habetur infra. 9. et **L**euit. 16. **H**oc autem precipue conuenit christo. **I**lle enim intrat cum sanguine in sancta figurata: scilicet christus per proprium sanguinem intravit in sancta id est sacra celestia. et ideo dicitur. **Q**ui penetravit celos. **S**ecundum est quod debebat esse ex certa tribu scilicet de stirpe aaron: sicut dicitur **E**xo. 29. et **numer. 16. et 17. H**oc autem contemnit christo qui est nobilitatis originis. **U**nde dicitur filius dei. **M**at. 3. **H**ic est filius meus dilectus. **P**s. **F**ilius meus es tu etc. **Q**uia ergo habemus hunc pontificem teneamus confessionem id est inhereamus corde: quia ut dicitur **Ro. 10. C**orde creditur ad iusticiam: ore autem confessio fit ad salutem. **H**anc autem confessionem requirit a nobis christus pontifex maximus. **M**at. 23. **Q**ui me confessus fuerit coram hominibus etc. **S**ed dicitur spei nostre: quod dupliciter potest intelligi. **U**no modo quod confessio prout hic sumitur sit confessio fidei dei. **F**ides autem est principium spei: sicut habet ex glo. **M**at. 1. pm. **A**braam autem genuit ysaac id est fides genuit spem non quidem spiritu ad habitum sed spiritu ad ordinem actus. **N**ullus enim potest sperare nec vniuersi nisi quod potest persequi. **Q**ui autem possumus consequi eterna habemus per fides. **E**t ostendit spei. **I. et. de quo speramus scilicet videre spem veritatem.**

in epistolam ad Hebreos v

Unde cum dicit. Non enim habemus etc. ne forte cre-
datur quod non possit aliquid agere preter id quod exigit ei-
iusticia. ostendit in ipso etiam esse misericordiam et pie-
tatem. Et ista respiciunt misericordiam. et hoc precipue conue-
nit christo. **U**n dicit. Qui non possit comparari etc. **U**nde
endunt autem quod ly posse aliquando importat non nudam
potentiam: sed propitiam et aptitudinem christi ad subue-
niendum. et hoc quia scit per experientiam misericordiam nostram: quam
ut deus ab eterno scivit per simplicem notitiam. **ps.** Misere-
ricors est deus timentibus: quoniam ipse cognouit figuram
tuum nostrum. **U**nde subdit. Pro similitudine scilicet nostri
temptatum. Est autem triplex temptatio. Una que est a car-
ne quando scilicet caro concupiscit aduersus spiritum ut dicitur
Gal. 5. Et ista non est sine peccato. quod ut dicit augustinus
Non nullum peccatum est cum caro concupiscit aduer-
sus spiritum. quod hoc est carnis concupiscere. Sed hoc non
fuit in christo. et ideo dicit. Absque peccato id est absque mi-
nimo motu peccati. **1. pe. 2.** Qui peccatum non fecit nec
inuentus est dolus in ore eius. Et ideo dicit agnus dei.
Jo. 1. Alia est temptatio ab hoste et a mundo. et hoc du-
pliciter. Vel alligando per prospera. vel terrendo per aduersa
Et his duobus modis fuit temptatus christus. Fuit enim alle-
ctus prosperis. Antequid enim pertinet ad prosperitatem
huius vite vel pertinet ad concupiscentiam carnis. vel
ad concupiscentiam oculorum. vel ad superbiam vite. De pri-
mo enim temptauit eum diabolus quando temptauit eum
de gula que est mater luxurie. **Matth. 4.** Si filius dei
es dic ut lapides isti panes fiant. Item de inani gloria cum
dixit. Mitte te deorium. Item de concupiscentia oculorum
dicens. Hec omnia tibi dabo etc. **Luc. 4.** Consumata omni
temptatione diaboli recessit ab illo usque ad tempus. **Item**
fuit temptatus per aduersa et insidias a pharisais: quia vo-
lebant eum capere in sermone. **Matth. 22.** Item per con-
tumelias. **Matth. 27.** Gab qui destruis templum dei etc.
Item per flagella et tormenta. Excepta ergo temptatione
que est cum peccato per omnia similibus nobis temptatus est.
Dicit autem similitudinem quod potest dupliciter expo-
ni. Uno modo quod ly fin denotat causam finalem. Quasi
dicat. Ideo temptatus est ut daret nobis exemplum ut finem
similitudinem eius temptationis sustineremus et omnia co-
naremur vincere. **1. pe. 2.** Christus passus est pro nobis
vobis relinquens exemplum etc. Vel potest denotare presen-
tiam. Quasi dicat. Ideo temptatus est ut per omnia tam
in temporalibus quam in omnibus aliis nisi in solo peccato
similis esset nobis. Si enim fuisset sine temptationibus non
fuisset eas expertus: et sic non compateretur. Si vero ha-
buisset peccatum non potuisset nos iuuare: sed magis in-
digeret adiutorio. **U**nde cum dicit. Adeamus cum fi-
ducia etc. inducit ad habendam fiduciam de ipso. **Item** dicat
Ex quo sic potest comparari adeamus cum fiducia. **1. cor. 12.** Ec-
ce deus saluator meus fiducialiter agam etc. Adeamus
dico ad thronum. Thronus dicitur sedes regis. christus autem
rex est. **1. cor. 23.** Regnabit rex et sapiens erit etc. Sic autem
thronus duplicem habet statum. Unum iusticie in futuro
pre. Sedisti super thronum qui iudicabis iusticias. Hoc erit in
futuro. **ps.** Cum accepero tempus ego iusticias iudicabo.
Est alius thronus gratie scilicet in presenti quando est res-
pus miserendi. **1. cor. 4.** Requiritur gratia gratie. Per
gratiam autem christi liberamur ab omni miseria: quia libe-
ramur a peccato quod facit miseros populos. **1. cor. 14.**
Et ideo dicit. Et misericordiam consequamur. Item per
gratiam christi iuuamur ad bona operanda. Et ideo dicit.
Et gratiam inueniamus. **Luc. 1.** Inuenisti gratiam
apud dominum. Et hoc in auxilio oportuno quo adiuue-
mur ad bene operandum. **ps.** Auxilium meum a domino etc.
Item autem auxilium est per gratiam. **1. cor. 15.** Abundanti illis

laboraui. non autem ego: sed gratia dei mecum. Hoc autem
oportet esse congruo tempore. Ideo dicit. Auxilio oportuno:
non. **U**nde dicit. Auxilio oportuno. **Eccl. 8.**
Hoc est tempus presens quod est tempus miserendi.

Capitulum quintum

Omnis namque pontifex ex homini-
bus assumptus pro hominibus con-
stituit in his que sunt ad deum:
ut offerat dona et sacrificia pro pec-
catis. Qui condolere possit his qui ignorant
et errant: quoniam et ipse circumdatus est in-
firmitate: et propterea debet quemadmodum
pro populo: ita etiam pro semetipso offer-
re pro peccatis. Nec quisquam sumit sibi hono-
rem: sed qui vocatur a deo tanquam aaron. Sic
et christus non semetipsum clarificauit ut pon-
tifer fieret. sed qui locutus est ad eum. Filius
meus tu: ego hodie genui te. Quoadmo-
dum et in alio loco dicit. Tu es sacerdos in
eternum secundum ordinem Melchisedech. Qui
in diebus carnis sue preces supplicationesque
ad eum qui possit illum saluum facere a mor-
te: cum clamore valido et lachrymis offerens
exauditus est pro sua reuerentia.

Sicut a principio huius epistolae dictum fuit intentio apostoli est
ostendere christum excellentiorem esse omnibus his ex qui-
bus lex habet auctoritatem scilicet angelis quorum ministerio
data fuit. **Gal. 3.** Ordinata per angelos etc. Ex moysi qui
fuit legislator. **Jo. 1.** Verum per moysen data est. Et sacerdo-
tio et pontificatu aaron per quem lex administratur. **Expedi-
t** ergo de duobus primis: hic persequitur de tertio scilicet de eminens-
tia sacerdotum christi ad sacerdotum aaron. Et circa hoc duo
facit. Primo enim ostendit christum esse pontificem. Secun-
do ostendit ipsum esse excellentiorem pontifice veteris legis
scilicet in septimo capitulo ibi. Sic enim melchisedech etc. **Item**
in prima parte duo facit. Primo ostendit christum esse pon-
tificem. Secundo preparat aures auditorum ad prescientiam. **Item**
de quo nobis grandis est sermo etc. **Ab** hoc circa primum
duo facit. Primo ostendit que requirant ad pontificem.
Secundo ostendit illa conuenire christo. et sic concludit ipsum
ibi esse pontificem. Sic et christus non semetipsum etc. **Item** in pri-
ma parte tria facit. Primo describit pontificale officium.
Secundo ostendit pietatem que pontifici necessaria est. **Item**
qui condolere possit etc. Tertio ostendit modum pue-
niendi ad pontificatum. **Item** nec quisquam sumit etc. **U**nde
officium quatuor pontificum. Primo cui conuenit. Secundo
utilitate. **Item** pro hominibus etc. Tertio materia. **Item**
in his que ad deum etc. Quarto actum. **Item** ut offerat dona
etc. **Item** autem officium conuenit homini non angelo
Et ideo dicit quod ita dicitur quod habemus pontificem magnum
et talis est christus. Namque pro quia omnis pontifex ex homi-
bus assumptus debet etiam esse de numero hominum. **U**nde
autem deus ut homo habeat similem sibi ad quem currat.
Unde et ecclesia ordinauit quod quando utilis inuenit ali-
quis de collegio non eligatur extraneus. **1. cor. 2.** **Da-**
bo eis vittores ex eodem loco. **1. cor. 17.** **U**nde constituit
es quem dominus deus tuus elegerit de numero fratrum tuorum.
Non poteris alterius gentis hominem regem facere qui non
sit frater tuus. **U**nde autem assumptus. quia debet alios ex-
cellere sicut patet de saule. **1. Reg. 10.** Et ideo christus **Jo.**